

DE GARELAER BIJ DE CLABANUS

Door Ans Burie-Gotink

Aan de Clabanusweg op de grens van de gemeente Voorst en Beekbergen staat de boerderij met de naam 'Het Goirle', een in witte kalkzandsteen gebouwde boerderij van omstreeks 1913. Hiervan circuleerde rond 1960 een Ansichtkaart. Dit erf dat oudtijds onder de buurschap Appen viel van het kerspel Voorst, lag bij de Klabanus of Clabanus, een voormalige brug over de Boven- of Loenense Beek, later ook wel Molenbeek genoemd (en verderop richting Voorst Voorsterbeek genoemd). De straat daar heet tegenwoordig Clabanusweg (Klarenbeek). De boerderij het Goirle is de opvolger van boerderij de Garelaer.

Het Goirle zoals het in 1913 is gebouwd nabij de Klabanusbrug

DE KLABANUSBRUGGEN

Clabanus of Klabanus, een gekke naam, afgeleid van een klapbrug of de naam van een persoon? Te vergelijken met Klaphekke/bij de Brug/en naam Janus? Wat dit laatste betreft: in 1738 trouwde een dochter van de Garelaer (Liesebet Arents) met een Janus Hendriks. En klaphekken stonden op de grens van de enk, om de akkers te beschermen tegen loslopend vee; zo is er een boerderij 'De Klaphekke' in Tonden en in de Achterhoek zijn er ook diverse boerderijen met deze naam te vinden. De Klabanusbrug lag wel precies op de grens van twee voormalige kerspelen, namelijk die van Voorst en van Beekbergen.

De term verwijst echter ook naar een zeer belangrijk orgaan en schepper van nieuw leven. Of zou ene Anton Klabanus naar de brug vernoemd kunnen zijn, de grondlegger van de porno-industrie geboren in 1825? De naam wordt namelijk ook gebruikt in relatie tot onzedelijk gedrag. Wie het weet mag het zeggen....

Maar... de brug richting Loenen over het Apeldoorns Kanaal Zuid heet ook Klabanusbrug en deze staat zelfs op de gemeentelijke monumentenlijst van Apeldoorn. Deze brug ligt ook weer op een grens, namelijk die van het oude kerspel Beekbergen en Loenen. In een rapport van de gemeente Apeldoorn wordt over dit gebied het volgende vermeld: 'Tegen de oostelijke rand van de gemeente was vanuit de ontginningen in Voorst de hoeve Klabanus gebouwd', aan de Clabanusstraat en

vlakbij het Goirle. Een hoeve Klabanus? Volgens dit rapport begint de vestigingsgeschiedenis in dit gebied hoofdzakelijk in de 19e eeuw met de eerste bebouwing langs de Voorsterweg en de Loenense Beek (Middelste en Achterste Molen en Klabanus) en rondom Klarenbeek. Dat klopt want dit pand op adres Voorsterweg 287 is pas in de 19de eeuw gebouwd. Op deze plek stond eerder geen boerderij, zoals elders wordt aangenomen. Het huidige pand heeft zijn naam ontleend aan de oude naam Klabanus en dit blijkt tevens een oude veldnaam te zijn, al vermeld in 1625. De naam Klabanus duikt ook op in 1750 bij het plaatsen van de grenspalen: één werd er gezet bij de locatie van de brug. Een akte uit het jaar 1829 in het archief van de gemeente Voorst meldt het volgende : “R.W. Krepel, koperfabrikant, verkoopt aan de gemeente Voorst een stukje bosgrond, groot vier roeden en vier en vijftig ellen, schietende op het eind aan een stuk bouwland behorende onder het erve den Bluemink onder Voorst, bij de zogenaamde Clabanus, het stukje bosgrond gebezigd tot het aanleggen van een nieuwe weg en het daarstellen van de op-rit van een aldaar nieuw gelegde brug.” Er was dus eerder ook al een bruggetje. En erve Bleumink is Does, een boerderij die al wel in de 17e eeuw vermeld wordt.

Vermoedelijk onbekend is bij de opstellers van dit rapport (van de gemeente Apeldoorn) dat op de grens van de oude kerspels Voorst en Beekbergen ook een Klabanusbrug aanwezig was. Als er al een boerderij of huis in de huidige tijd op deze plek de naam Klabanus draagt, is dat een afgeleide van de veldnaam en/of het

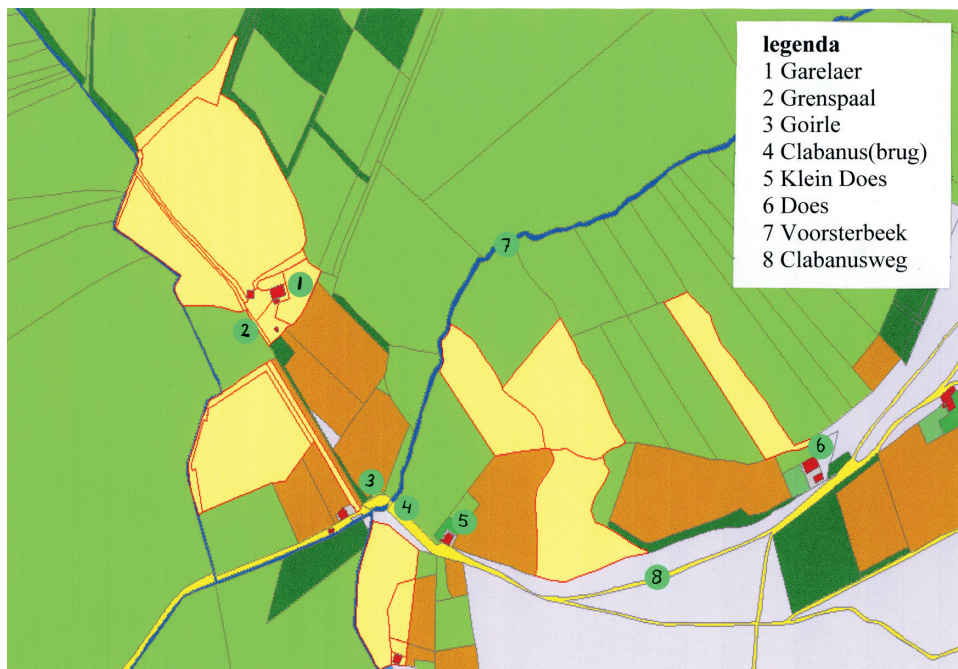
De Klabanusbrug over het Apeldoorns kanaal in de Voorsterweg

bruggetje dat hier vroeger was. Bij beide bruggen met de naam Klabanus ging het oorspronkelijk om een draaibrug, een brug die open kan (klappen?), een klapbrug! En dat lijkt het meest waarschijnlijk, want taalkundig gaat het hier om een prefix (een voorvoegsel, in dit geval met kla-), hetgeen diende om een betekenis te versterken: kla-bans!

Direct voor het Goirle lag dus ook een Klabanusbrug, nu vervangen door een duiker onder de weg.

DE BOERDERIJEN GOIRLE EN GARELAER

De naam ‘Het Goirle’ voor de huidige boerderij bij de voormalige Klabanusbrug is een oude naam, die in de loop der tijden nogal varieerde van Garelaer tot Garrel en ‘t Gaarle, Gaerle of Gaardel en nu het Goirle. De naam is afkomstig van een boerderij die hier al in het begin van de 17e eeuw vlakbij stond.

De geelgekleurde vlakken zijn eigendom van Arend Jansen Hofenk 1832 (Hisgis)

Zo tekende predikant Hermannus Altius, toen hij net beroepen was in Voorst, in 1658 in het lidmatenboek van de kerk van Voorst de begrenzing of 'den uystersten Omloop' van het kerspel Voorst in een cirkel de namen van huizen en boerderijen in de verschillende buurtschappen, die bij de kerk en dus het kerspel van Voorst hoorden en die hij als pastor moest bezoeken. Altius vermeldde de namen van al deze grensboerderijen van het kerspel of de namen van hun bewoners. Helemaal westelijk noteerde hij in de cirkel de boerderij 'Het Garelaer'. De boerderij werd vanaf het midden van de 17e eeuw ingeschreven onder de naam Gaerle en Garel. Het perceel grond met de naam Garel was een land met 'eenig akkermaalsbosch'. De

naam lijkt volgens Dirk Otten een samenstelling van goor en loo. Het is wel zeker dat de naam van het huidige erve 'De Gaardel' (zoals deze nu op de kaart staat) of 'Het Goirle' (zoals deze nu op het huis staat aan de Clabanusweg) een verbastering is van de oude benaming Garelaer, 't Garel, Gaarle, met als oorspronkelijke betekenis waarschijnlijk wel goirle of goor, een veenachtig gebied, woeste grond, dat wil zeggen: niet ontgonnen grond. Ook is het goed mogelijk dat de naam feitelijk Gaarde was, hetgeen groenland betekent; denk ook aan boomgaard, aldus Otten. Maar daartegen pleit dat deze variant bij de gegevens over de voormalige bewoners (in de Doop-, Trouw- en Begraafboeken) niet voorkomt.

Vermoedelijk was de oude boerderij een driebeukig hallenhuus met een draagstructuur van gebinten en met een hoge steile kap met wolfseinden, rieten dak en lage zijmuren. Het zou mooi zijn als iemand nog over een afbeelding van deze boerderij beschikt.

De huidige boerderij met het witte kalkstenen voorhuis met de naam 'Het Goir-

le' is omstreeks 1913 gebouwd en staat direct aan de weg. Deze 'nieuwe' boerderij staat echter niet op dezelfde plaats als de oude Garelaer. Deze stond een stukje verder naar achteren in het land. Op oude kaarten is dit nog te zien, en ook nog zichtbaar aan de huidige perceelsgrenzen en aan het pad dat er naar toe loopt en daarnaast eindigt.

DE GRENSPAAL

Interessant is, dat de grens van de marke direct langs het perceel, waar de oude Garelaer lag, liep. De grensmaal van de voormalige marke is zelfs ter plekke nog aanwezig. Deze maal staat direct naast de locatie van de oude verdwenen boerderij de Garelaer. De grensmaal staat precies op de grens van de voormalige marke van Appen, kerspel Voorst, met die van Beekbergen. Op de Archeologische Beleidskaart Zuid van de gemeente Voorst staat een cirkel met de aanduiding Goirle op de verkeerde plaats, als men tenminste de locatie van de vroegere Garelaer bedoelt. De echte Garelaer lag ten westen van de beek, daar waar nu op de archeologische kaart een voormalige huisplaats aangeduid wordt. Deze huisplaats staat met naamsvermelding 'Het Garelaer' duidelijk weergegeven op de plattegrond van de kadastrale atlas van 1832 van Gelderland, Voorst sectie F, 1e blad, en ook de grensmaal wordt goed aangegeven. Andere grenspalen, op deze kaart van 1832 aangegeven, zijn waarschijnlijk al geruime tijd geleden verwijderd, omdat ze niet meer nodig waren om de grenzen te bepalen. De grensmaal bij de Garelaer staat niemand in de weg en heeft het 'overleefd'. Vaak was er vroeger sprake van houten palen, maar de maal bij de Garelaer is

van steen. Vanwege de beperkte houdbaarheid werden de houten palen in 1793 vervangen door Bentheimer steen en volgens de schrijvers van bovenvermeld rapport zijn deze stenen palen voorzien van de letters 'LOO' aan de bovenzijde en een nummer. Aan de Voorsterweg/Clabanusweg, Polsveenweg, Klarenbeekseweg, Dalkweg en De Kar zijn de palen volgens hen nog aanwezig. Zij tonen foto's van grenspalen van omstreeks 1950/60. Of deze maal letters heeft moet nog nader onderzocht worden. Op deze foto van 2014 is dit niet te zien. Op deze archeologische kaart staat de locatie van de Garelaer aangeduid als: verdwenen sinds 1832. Echter.... de gemeenteadlas Kuyper, 1866, geeft

Stenen grensmaal kerspel Beekbergen/Vorst, locatie Garelaer

Aaltje Peters Hofenk en kleinzoon Hendrik
Marinus Gotink 1920

DE BEWONERS VAN DE GARELAER

Van dit erf de Garelaer bij de Klabanusbrug was Aaltje Hofenk afkomstig, mijn overgrootmoeder. Aaltje Hofenk is geboren op grond waar lange tijd voorouders van mij geleefd hebben. Dit gaat terug tot zeker 1648, al waren dit niet allemaal Hofenks. Aaltje is van de zevende generatie op dit erf. Zij was een Hofenk.

In 1739 duikt de naam Hofenk in relatie tot de Garelaer voor het eerst op. Het gaat dan om Jan Derks die in 1739 getrouwd is met dochter Johanna of Janna Arends op de oude boerenhofstede het Gaarle. Deze Jan Derks blijkt de achternaam Hofenk te voeren. De voorouders van deze dochter Janna Arends, en dus ook mijn voorouders, woonden hier al begin 17de eeuw. Janna Arends is een achterkleindochter van Arent Hendricxs die al voor 1648 op 't Garelaer woonde. Hij wordt vermeld in de Verponding van Voorst in 1648: 't Gaerle, huijs, hoff, vijff schepel geseeijs, toebehoorende de vrouw van Nijenbeeck, verpacht

VERVOLG 'DE GRENSPAAL'

nog wel bebouwing aan en de Topografische Atlas Gelderland (nr. 433 Zutphen, verkend in 1886 en gedeeltelijk herzien in 1905) vermeldt 'Het Gaardel' nog steeds op de oude locatie. Het is onwaarschijnlijk dat het witte kalkstenen huis met de nieuwe naam 'Het Goirle' van 1913 een voorganger had op de huidige plek direct aan de weg. Aangenomen wordt voorts nog dat het nu ruim honderdjarige Goirle de opvolger is van de oude Garelaer die ongeveer 200 meter achter de huidige boerderij lag. Dat betekent dat de Garelaer pas afgebroken is omstreeks 1913. Dit wordt bevestigd door een brief met de aanvraag voor de bouw van een nieuwe boerde-

rij op een terrein nabij de Clabanusbrug van 12 juni 1912 van J.W.A Bierens te Goudswaard, de toenmalige eigenaar, met de mededeling dat de bestaande gebouwen van 't Gaardel zullen worden afgebroken. Op deze kaart van 1832 is ook Klein Does te zien dat direct grenst aan de percelen van de Garelaer. Op de hier aangehaalde archeologische kaart is dit Klein Does abusievelijk als Goirle vermeld (zie kaart op pagina 32). De gegevens over de voormalige bewoners geven meer duidelijkheid

aen Arndt Henricx voor dalers Tot schattonge. Noch heeft de voorschreven Arnt Henricx van gravinne van Stijrum 1 mudde geseijs voor 4 dalers

Arent Hendricxs was dus in 1648 de pachter van het Gaerle dat toebehoorde aan de vrouwe van Nijenbeeck. Zijn vader was een Hendrik, maar of deze ook op het Gaerlaer woonde is niet aan te tonen, maar wel waarschijnlijk. Van deze Arent kunnen we hooguit drie kinderen traceren. Hij overleed op 6 oktober 1647.

Zoon Cornelis Arents op het Garel (zo genoteerd in het trouwboek Voorst) huwde met Hendersken Gerrits, dochter van Peter Gerrits uit Empe. Zij trouwden in fe-

bruari 1668 in Voorst en kregen tenminste tien kinderen. Bij hun trouwen staat de volgende aantekening: 'Dit is het eerste paar dat voor de nieuwe preekstoel is getrouwd' en daarmee wordt bedoeld op de Nederlands Hervormde Kerk van Voorst. Cornelis Arents is overleden op 23 augustus 1719.

De volgende generatie kent een Arent Cornelis op het Garel. Hij huwde op 26 april 1711 met Eva Jansen, dochter van Jan Jansen uit Voorst. Van Arent en Eva kan ik hooguit twee dochters vinden: Johanna of Janna (zeker) en misschien een Liesebet Arents. Arent zelf overleed op 6 oktober 1747 en Eva op 29 april 1760.

DE HOFENKS ALS GEËRFDEN IN DE MARKE VOORST/NOORD-EMPE

Het markeboek Voorst/Noord Empe geeft informatie over twee takken Hofenk die geërfden blijken te zijn in deze marke. Zij zijn dat op grond van bezittingen op de enk van Voorst, te weten Barvelink en de Seepel of Heese.

BARVELINK

In 1786 wordt Arend Jansen Hofenk, de zoon van Jan Derks en Janna Arends, vermeld in het markeboek van Voorst/Noord Empe als nieuwe geërfde voor Barvelink of Bolkshofstede op de enk van Voorst. Pas na 53 jaar neemt Martinus, zijn zoon, in 1839 zijn taak tijdelijk over met een onderhandse machtiging, en in 1849 treedt diens broer Peter Hofenk, de vader van Aaltje Hofenk, op als nieuwe geërfde. Arend Jansen Hofenk is overleden begin 1842 op 92-jarige leeftijd.

Voordat de Hofenks hier verschenen was een Jan Hissink geërfde van dit Barvelink. Vermoedelijk is dit Jan Jansen Hissink. Er kan een familierelatie bestaan tussen Arend Jansen Hofenk en de hierboven vermelde Jan Hissink. Is een van de vrouwen van Hofenk misschien een dochter Hissink? Er zijn er zelfs twee die in aanmerking komen: beiden dochter van ene Jan Jansen.... Een huwelijk was natuurlijk een mooie manier om geërfde te worden.

Daarvoor, vanaf 1725, was burgemeester Cuijper geërfde van dit goed en in 1752 is dit zijn echtgenote mevrouw Cuper. Zij werd opgevolgd door Jan Hissink in 1764 (deze is ook boerrichter vanaf 18 juni 1766) en daarna verschijnt in 1786 als nieuwe geërfde Arend Jansen Hofenk.

DE SEEPEL OF HEESE

Een andere Hofenk met een ander goed (de Seepel of Heese), eveneens op de enk van Voorst, in 1774, is Jochem Derks (een zoon van

De stuw in de beek nabij de Klabanusbrug met een houten grenspaal

Hun dochter Janna Arends zou met Jan Derks of Derksen (Hofenk) trouwen op 27 december 1739. Janna had echter ook een voorechtelijke zoon, Jan genaamd, naar zeggen van ene Jan Willems.

In 1749 staan als bewoners van het Gaerle ingeschreven Jan Derksen (Hofenk) en vrouw (Janna Arends), één kind in de leeftijd van 10-15 jaar, en één knecht. De woning bevat twee heerdsteden en er hoort vier morgen zandgrond bij. De pacht bedraagt f 12,-. Het kind, dat in de leeftijd van 10-15 jaar viel, was het voorechtelijke kind van Janna geboren in mei 1738.

Jan Derksen en Janna hadden een gezegend huwelijk want er zijn negen kinderen geboren. Zeker drie hiervan bereikten een hoge leeftijd, waaronder een tweetal zo-

VERVOLG DE HOFENKS ALS GEËRFDEN IN DE MARKE VOORST/NOORD-EMPE

een neef van Jan Derks Hofenk) . Hij is geërfde 'namens desselfs en onder de weduwe van Derk Jochems'. Diens vader Derk Jochems wordt genoemd in verband met dit goed in de periode 1750-1770. Ook dit zijn Hofenks. Derk Jochems betaalt in 1750 zijn novitiat, hetgeen inhoudt dat hij op dat moment de nieuwe geërfde wordt van de Seepel/Heese. Hij volgt (zijn halfbroer) Wijer Hofenk op die in 1739 geërfde werd van de Seepel/Heese, maar als 'kapitalist' woonde op de Sonenberg in het kerspel Wilp. Derk Jochems Hofenk woonde evenmin in Voorst/Noord Empe, hij was landbouwer en woonde op erve het Sant of Zand, net ten zuidoosten van Twello. Zijn zoon Jochem Derks trouwde op 10 februari 1799 in Terwolde en woonde zelf op dat moment wel op de Seepel.

In 1789 is sprake van een huwelijk van Jacomina Derks Hofenk die 'thans (dus in 1789) ook te

Voorst woont'. Zij was de dochter van Derk Jochems Hofenk en Elisabeth Berends Ankersmit (en zus van bovengenoemde Jochem Derks) en zij was in november 1789 gehuwd met Teunis Hendriks in Voorst (de weduwnaar van Anna Alberts Hissink op de Hofstede en eerder weduwnaar van Elsken Derks).

De Hofenks komen we dus voor het eerst tegen in de archieven met betrekking tot de enk van Voorst in 1739: het markeboek Voorst/Noord Empe. Voor de Seepel/Heese zijn dit zijn achterenvolgens Wijer (Jochems) Hofenk, Derk Jochems (Hofenk) en Jochem Derks Hofenk. Voor Barvelink is dat vanaf 1786 Arend Jansen Hofenk en vervolgens Martinus en Peter Hofenk. Deze heerschappen waren allen afkomstig uit Teuge/Twello/Wilp. De naam Hofenk is afkomstig van een boerderij met die naam. De naam komt voor in de doop- en trouwboeken van Twello

nen. Deze twee, Arend Jansen Hofenk op de Garelaer en Derk Jansen Hofenk op de Lampe onder Klarenbeek, zorgden voor een flink aantal nakomelingen. De twee broers waren elkaars achterburen, want hun land zal zo ongeveer aan elkaar gegrensd hebben. Hun eerste echtgenotes blijken twee zussen te zijn, dochters van Evert Jacobs Bloemink (of Bleumink) en Johanna van Beek. Arend kreeg elf kinderen uit twee huwelijken, Derk spande de kroon met achttien kinderen uit twee huwelijken. Dit leverde heel wat Hofenkjes op, hoewel er ook velen al jong stierven. Peter Hofenk, geb. 28 dec. 1808 als zoon van Arend Hofenk en Maria Jansen, was in 1846 gehuwd met Zweerke van Schooten (uit Tonden). Zweerke van Schooten zou

na het overlijden van haar man in 1883 het aan het Garelaer grenzende Klein Does met bijbehorende landerijen aankopen.

DE LAATSTE BEWONERS VAN DE GARELAAR

Na Peter Hofenk wordt in 1889 zijn zoon Arend (geboren 1857) de opvolger op de boerderij de Garelaer. Op dat moment vindt de boedelscheiding plaats, drie jaar na het overlijden van Peter Hofenk. Het echtpaar Peter en Zweerke Hofenk heeft zeven kinderen gehad, waarvan het eerste kind, Maria, al heel jong overleed. Er kwamen daarna nog twee zonen en vier dochters, waarvan vooral de dochters een hoge leeftijd bereikten: we zien een 92-,

in de periode 1658-1811. In die hoek van de gemeente Voorst (Twello) moeten we het erve Hofenck zoeken, net ten zuidoosten van Teuge en ten noorden van de spoorweg, dus westelijk van Twello.

Geërfde zijn van de marke betekende zeker niet automatisch dat men er ook woonde. Arend Jan, Martinus en Peter Hofenk waren achter-eenvolgens geërfden van Barvelink en woonden daar evenmin. Zij woonden op de Garelaer.

VERDELING VAN DE MARKE VOORST/NOORD EMPE

Peter Hofenk staat ook op de lijst van de verdeling van de marke van Voorst/Noord Empe van 1855. Hij mag een stukje land kopen samen met H. Tappers (sinds 1835 vermeld als geërfde van het Wolberinck) voor f 300,- en er wordt een gedeelte 'aan den ouden weg dat bij zijn huis

is gelegen afgestaan aan hem circa één roe vijf el, mede tegen 12,5 cent de oude roede'. Verder krijgt hij net als de andere gewaarden van de marke een deel van de te verdelen grond en een bedrag uitgekeerd. Het totale bedrag dat uitgekeerd wordt aan de geërfden bedraagt na aftrek van diverse posten (voor de armen, voor onderhoud wegen in Voorst, etc.) f 2809,50 en ongeveer drie bunder grond (na aftrek van het gebied Klein Amsterdam waar de hutten van de armen stonden; dit werd overgedragen aan de NH kerk). De grond is per loting verdeeld, Peter Hofenk trok nummer 29. Hij was geërfde van deze marke op grond van het goed Barvelink op de enk van het dorp Voorst (sinds 5 mei 1849). Barvelink had recht op 1 waar in de marke.

Het Goirle aan de Clabanusweg 24 in Klarenbeek met de locatie van de voormalige Klabanusbrug

95-, en zelfs een 100-jarige dochter! Maria kwam terecht op de Tesse in Empe door haar huwelijk met Nicolaas Olthoff, Truike trouwde met Gerrit Jan van Beek van De Pothof (tegenover de Ankersmit in Noord Empe) en een nazaat van de bekende kostersfamilie in Voorst, Johanna trouwde met Jacob Slijkhuis in Brummen, en de jongste dochter Aaltje bleef in Voorst en kwam wonen op het Noetelsvelt door haar huwelijk met Hendrikus Gerlach. Truike en Aaltje werden zelfs burens, beiden woonden op de Gravenstraat. In 1889 kocht Zweerke het naast de Garelaer gelegen gelegen Klein Does. Zij overleed in 1895. Hoewel Klaas Hofenk acht jaar ouder was dan Arend Hofenk erfde hij toch niet de boerderij. Misschien had zijn moeder in 1889 Klein Does voor een van de beide zonen gekocht. Hoe het ook zij, Arend was

gehuwd en Klaas niet en hoewel Arend acht jaar jonger was dan Klaas erfde hij de Garelaer en kocht zijn broer en zusters uit. In 1912 wordt de Garelaer verkocht en in mei van dat jaar vertrekt Arend naar Oeken, gemeente Brummen. Zijn broer verhuist met hem mee en blijft ongehuwd. De Garelaer wordt niet alleen verkocht maar ook afgebroken. De nieuwe eigenaar J.W.A. Bierens te Goudswaard (Zuid Holland) doet een verzoek om vergunning in juni 1912 voor de bouw van een nieuwe boerderij aan de weg op 'een terrein nabij de Clabanusbrug'. De bestaande gebouwen van de boerderij 't Gaardel' werden afgebroken!

BEELDVERANTWOORDING

Kaarten , foto's en en nieuwe fotografie zijn aangeleverd door de auteur, behalve de foto's op pagina 30 (foto OKV), 31 en 36 (fotografie Frans C. Nelis).